

Pázmány Law Working Papers
2014/2

Szlifka Gábor

A családi adózás kérdései

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Pázmány Péter Catholic University Budapest
<http://www.plwp.jak.ppke.hu/>

SZLIFKA GÁBOR: A CSALÁDI ADÓZÁS KÉRDÉSEI

1. Bevezető gondolatok

A fejlett államokban az adóztatás legfontosabb célja a közkiadások forrásainak megteremtése, azaz a közszükségletek költségeinek biztosítása. Ezzel párhuzamosan az adóztatás közpolitikai célja lehet a jövedelemelosztás befolyásolása, meghatározott ösztönző, terelő hatás elérése. Ez részben kapcsolódik az állam szociálpolitikai funkciójához, de legtöbbször csak kiegészíti azt.

A közterhek elosztásának elmozdításával az állam hatással lehet a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklésére, segítheti a legszegényebb társadalmi rétegek felzárkózását, enyhítheti a gyermekvállalással kapcsolatos terheket. A magyar Alkotmánybíróság is megerősítette, hogy a jogalkotónak széles körű jogosultságai vannak arra vonatkozóan, hogy az adóztatás során érvényesítse az Alkotmányban nevesített jogokat, így például érvényt szerezzen az Alkotmányban foglalt szociálpolitikai célkitűzéseknek.¹

Ebben a körben rendkívül fontos, hogy az állam hogyan viszonyul a családokhoz, milyen támogatásokat biztosít részükre, hogyan ösztönzi a gyermekvállalást, hogyan enyhít a családi költségvetés terhein akár közvetlen transzferekkel, akár az adózásba beépített motivációs elemekkel. Erre vonatkozóan több módszer is kínálkozik, ami a mindenkori költségvetési politika rendelkezésére áll és több nemzetközi példa is bizonyítja, hogy csak a büdzsé kimeríthető forrása a határa az új ötleteknek.

„A gyermekekhez kapcsolódó, adórendszeren keresztül nyújtott támogatások általában kiegészítik a pénzügyi támogatásokat, de ennek a fordítottja is igaz. A támogatások egy része, a skandináv államok kivételével a jövedelmi helyzettől, míg mások a szülők foglalkoztatási státusától függenek.”² Az idézett munka megállapítja, hogy Európa országai különböző arányban alkalmazzák a szociálpolitikai eszközöket, valamint a kedvezményeket, de mindkettő módszer egyértelmű célja a gyermekszegénység ellensúlyozása, valamint a családoknak támogatás nyújtása a gyermeknevelési feladatokban.

¹ „[...] az adó - bár másodlagosan, de egyáltalán nem elhanyagolhatóan - az állami gazdaságpolitikának is fontos eszköze, amelynek segítségével a törvényalkotó direkt vagy indirekt módon orientálni tudja a gazdasági élet szereplőit azáltal, hogy bizonyos dolgokat vagy tevékenységi fajtákat adókötelezettség alá von, illetőleg nem von, továbbá adókedvezményben részesít vagy nem részesít. Etekintetben a törvényalkotó „alkotmányos mozgásteret” rendkívül széles, mint ahogyan arra az Alkotmánybíróság több határozata is utal. Így többek között a 61/1992. (XI. 20.) AB határozat, amelyben elvi jelentőséggel mutatott rá, hogy „A mentességek és kedvezmények meghatározásánál a jogalkotót széles körű mérlegelési jog illeti meg. Ennek gyakorlása során tekintettel lehet bizonyos, az Alkotmányban is nevesített jogokra - pl. az egészséges környezethez vagy a szociális biztonsághoz való jogra - de ezen túlmenően érvényre juttathat az Alkotmányból közvetlenül le nem vezethető, esetenként rövid távra irányadó gazdaságpolitikai, életszínvonal-politikai, szociálpolitikai és egyéb célkitűzéseket.” [31/1998. (VI. 25.) AB határozat, ABH 1998, 240]

² Francesco FIGARI – Alari PAULUS – Holly SUTHERLAND: A gyermekes családok támogatása az adózási rendszeren és a szociális ellátásokon keresztül – Esély 2009 68.

Fontos következtetése a szerzőknek, hogy álláspontjuk szerint az adórendszeren keresztül nyújtott juttatások a tehetősebb családokat érik el nagyobb valószínűséggel, minden valószínűséggel azért, mert minél magasabb a bruttó kereset, annál nagyobb összegű kedvezményt lehet belőle érvényesíteni. Kimondják, hogy „elvben tehát a támogatás elmozdítása az adóktól a juttatások felé a kiadások növelése nélkül is azzal a hatással járna, hogy a jövedelmek újraelosztása a legszegényebb gyermekek felé tolódna, különösen akkor, ha a juttatások rászorultság-alapúak.” Jómagam árnyaltabban látom a helyzetet, hiszen az alanyi jogon járó transzferek mindig nagyobb költségvetési kiadással járnak, mint a jövedelemadókból levonható adókedvezmények. Ráadásul – és ez nem utolsó tényező – az adókedvezményeknek nagyobb motivációs ereje van a többletmunkavégzésre, mint a feltételek nélküli juttatásnak.

A családtámogatás a rendszer vertikális és horizontális igazságosságát is erősíti, hiszen az azonos jövedelemmel rendelkezők között az eltérő családi helyzet alapján tesz különbséget (horizontális igazságosság), valamint a jövedelem-különbségeket és az eltérő szociális helyzet miatti kiadásokat is figyelembe veszi (vertikális igazságosság).

Egyes álláspontok szerint a családbarát adózás az adminisztráció növekedésével és a munkaerő-kínálat csökkenésével jár.³ Ezt az álláspontot nehéz cáfolni, de a mindenkori jogalkotó feladata annak mérlegelése és eldöntése, hogy a társadalompolitikai céljainak megvalósítását milyen többletforrások és a közigazgatásra nehezedő többletterhek mellett tartja elképzelhetőnek. A mai adórendszert figyelembe véve a főszabálytól történő minden eltérés, kedvezmény mentesség az adminisztráció növekedésével jár, ez azonban csak az eszköz, a cél létjogosultságát nem érinti.

A családtámogatás globális rendszerében különbséget lehet tenni azon módszerek között, hogy a kedvezmények és juttatások az egész család jövedelmi helyzete alapján kerülnek megállapításra vagy csak a juttatásra jogosult személy jövedelme alapján. Amellett, hogy Magyarországon a juttatások egy része alanyi jogon jár (pl.: családi pótlék, terhességi-gyermekágyi segély, gyermeknevelési díj), az nem a család jövedelme alapján, hanem kizárólag az anya korábbi jövedelme alapján kerül megállapításra, függetlenül esetlegesen a férj jövedelmétől. Ilyen értelemben nem mondhatjuk azt, hogy a családtámogatás teljes mértékben családi alapon kerül megállapításra. Ugyanez igaz az adózásra is.

A családi adózás mint keretfogalom a később részletezésre kerülő nemzetközi és hazai példák alapján az alábbi – általam elhatárolt – módokon valósulhat meg. A módszerek között igen jelentős különbségek lehetnek a családok teherviselési képességének, valamint az eltartó jövedelemszerzési képességének figyelembe vételének terén.

A/ Az első csoportba azok az országok sorolhatóak, amelyek az adórendszeren keresztül egy egyszerű kedvezményt biztosítanak a számított adó összegéből vagy az adóalapból. Ha a bruttó kereset, így a számított adó kevesebb, mint az igénybe vehető adókedvezmény,

³ SCHARLE Ágota, BENCZÚR Péter, KÁTAY Gábor és VÁRADI Balázs: Hogyan növelhető az adórendszer hatékonysága ELTE Társadalomtudományi Kar Közpénzügyi füzetek 2010. július 9.

akkor a jogosult a többletkedvezménytől esik (elveszíthető adókedvezmény). Ilyen rendszer működik jelenleg hazánkban, de hasonló formációt működtet Görögország, Olaszország, Hollandia és Portugália is.

Ennek egyik alcsoportja az ún. nem elveszíthető adókedvezményi forma, ami azt jelenti, hogy megfelelő összegű adó hiányában a fennmaradó összeg az államtól igényelhető, vagyis vagy csökkenti az adókötelezettséget, vagy a fennmaradó összeg juttatásként működik. Erre példaként lehet említeni Ausztriát vagy az Egyesült Államokat.

B/ A második csoportot azon rendszerek képezik, amelyek esetében lehetőség van a gyermeknevelés költségeinek figyelembe vételére. Az ilyen költségek köre lehet szélesebb vagy szűkebb, de lehet a költségeknek felső határa is. Erre tipikus példaként említhető Ausztria, ahol például a gyermeket őrző nagymamának – bejelentett módon – fizetett összeg is költségként levonható tételt képez bizonyos összeghatárig.

C/ Egyes országok úgy szándékozzák megteremteni az igazságos és családsegítő adórendszer feltételeit, hogy már a progresszív adótábla megalkotásakor külön kategóriákat képeznek családi állapot vagy a gyermekek meglétére tekintettel, természetesen adósávonként kedvezőbb adókulccsal. Hangsúlyozni kívánom azt, hogy ebben az esetben még mindig személyi adóalanyiságról beszélünk, vagyis a jövedelemadó alanya a jövedelmet realizáló és gyermeket nevelő magánszemély. (Németország, Luxemburg)

D/ Az utolsó csoportba a családi adózás tipikus formáját sorolom, ennek az adózási formának az alapegysége a család (szülő és gyermekek) azonban ez nem kizárólag anya, apa és gyermekek vonatkozásában állhat fent, több országban ugyanis lehetőség van (nem feltétlenül különmű) élettársi közösségre is alkalmazni ezt a módszert. Ahogy korábban már említettem, a családi adózás jellemzően akkor működik, ha az adott ország több adókulcsos progresszív rendszert alkalmaz. (Luxemburg, Franciaország)

Speciális változata a tipikus értelemben vett családi adózásnak a német felezéses példa, ami annyi különbséget rejt magában, hogy csak a szülők között osztja meg a jövedelmet, a gyermekekkel nem számol.

A fenti csoportosítás az adórendszeren keresztüli családtámogatás egyes eszközeit csoportosítja, tehát egy-egy államot – talán Magyarországot kivéve – nem lehet egy kategóriába besorolni, hiszen mint látni fogjuk például Ausztria vagy Németország, akár Luxemburg több eszközt is igénybe vesz a családok adóterheinek megállapításakor.

A dolgozat tematikáját illetően elsőként a magyar alkotmányos szabályozást, illetve az Alaptörvény családokra vonatkozó rendelkezéseit veszem górcső alá, majd néhány nemzetközi példát is érintek annak bemutatása céljából, hogy a magyar adópolitikai eszköztár korántsem teljes a családok adózásának meghatározásában a lehetőségek tükrében.

2. Alaptörvény családra vonatkozó rendelkezései

Először is a család fogalmával kezdem, amelyet az Alaptörvény negyedik módosítása a legfőbb jogszabályunkba ültetett. Az Alaptörvény szerint „Magyarország védi a házasság

intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.”⁴

Látni fogjuk, hogy ez a definíció a magyar személyi jövedelemadó rendszerében irreleváns, mivel a jövedelemadóztatás alapegysége nem a család, sőt a személyi jövedelemadóról szóló törvény⁵ nem is tartalmaz meghatározást a családra nézve, mert nincs is miért. A család, mint fogalom csak parányi részterületként a családi gazdaságokat illetően jelenik meg, azonban a családtagok definícióját nem is adótörvény, hanem a termőföldről szóló törvény állapítja meg. A családi gazdálkodó és a családi gazdaságban nem foglalkoztatottként közreműködő családtagjai a közös őstermelői igazolvány alapján gazdálkodó őstermelőkre vonatkozó szabályok figyelembe vételével kötelesek megállapítani a jövedelmüket. A bevételeket és költségeket el kell osztani a családi gazdaságban közreműködő tagok számával, és ebből kiindulva kell megállapítani családtagonként a jövedelmet. A gazdálkodó család tagjai éves jövedelmüket a választható módszerek alapján csak azonos jövedelemszámítási szabályok szerint állapíthatják meg.

Nézzük most meg, hogy az Alaptörvény milyen alkotmányos célkitűzést tesz a családok teherviselését illetően.

Az Alaptörvény az alábbiak szerint rendelkezik:

XXX. cikk (1) Teherbíró képességének, illetve a gazdaságban való részvételének megfelelően mindenki hozzájárul a közös szükségletek fedezéséhez. (2) A közös szükségletek fedezéséhez való hozzájárulás mértékét a gyermeket nevelők esetében a gyermeknevelés kiadásainak figyelembevételével kell megállapítani.

Az Alaptörvény kommentárja szerint „a megfogalmazás a polgári forradalmakban követelt arányosság alkotmányi megfelelője egy új szemponttal bővítve: a gyermeknevelés kiadásaival”. Az arányosság követelménye korábbi Alkotmányunknak is része volt, az új Alaptörvény azon túlmenően, hogy az Alkotmánytól eltérően fogalmazza meg ezt a követelményt, mint az arányosság egyik új részelemét beemeli a legfőbb jogszabályba a gyermeknevelés kiadásait.

Álláspontom szerint egy sok szempontból értékes új rendelkezése az Alaptörvénynek a közteherviselés rendszerébe a családok szempontjainak a bevezetése. A családok terheinek figyelembe vétele rendkívül fontos alapelv, különösen akkor, ha egyébként a társadalom alapegységeként kezeljük. Ez persze Európában nem egyedülálló jelenség, sok más tagállam rendelkezik a családi adózásról, noha ezt nem alkotmányos szinten teszik. Fontos kihangsúlyozni, hogy a klasszikus értelemben vett családi adózást kizárólag többkulcsos személyi jövedelemadó rendszerben van értelme bevezetni, hiszen a lényeg éppen abban áll, hogy az egy vagy két kereső összes jövedelmét elosztják a család tagjainak számával és mindenki a részes rész alapján adózik, ami rendszerint a kisebb adósávba esik. Ettől eltérően, ha például a családfenntartó a klasszikus rendszerben adózna, akkor a jövedelmének egy része a magasabb adósávba kerülne, így pont annyit fizetne, mint egy gyermekkel nem rendelkező magánszemély.

⁴ Alaptörvény L) cikk (1) bekezdése

⁵ Személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény (továbbiakban Szja tv.)

Az Alaptörvény családokra vonatkozó rendelkezése korántsem a családi adózás bevezetéséről rendelkezik, aminek a jelenlegi egykulcsos adórendszerben nem is lenne értelme, hanem azzal igyekszik segíteni a családok adóterhein, hogy azt a költségek figyelembe vételével lehetne meghatározni. A méltányolandó alaptörvényi cél azonban még nem került realizálásra az anyagi adójogban, mivel az Szja tv. semmilyen lehetőséget nem tartalmaz a költségek figyelembe vételére vonatkozóan.

Más oldalról nézve – és erre a későbbiekben példát is látva - a jogalkotó nem tett eleget annak a követelménynek, hogy a családok jövedelmének megállapítására vonatkozó eljárást, módszert, valamint adóterhet kidolgozza. A személyi jövedelemadó rendszerében jelenleg családi kedvezményként kizárólag az adóalapot csökkentő kedvezmény értendő, ami viszont a költségekre tekintet nélkül igénybe vehető. Ebben a vonatkozásban szintén nem kerül érvényesítésre a kifejezetten a családok adóterheinek arányosságára utaló alaptörvényi cél, mert a gyermekes családok nem adóznak eltérően a felmerülő jövedelem és költségek arányában.

3. Nemzetközi kitekintés

Korábban már említésre került, hogy a családtámogatás a legtöbb országban a szociális ellátórendszer és az adórendszer valamilyen kombinációjával kerül kialakításra, a súlypontok országonként változhat. A következőkben néhány állam mértékadó példáját igyekszem röviden összefoglalni azzal, hogy a családtámogatást illetően ezen országokban is léteznek szociálpolitikai juttatások, amelyekre külön nem térek ki. Így is jelentős különbséget lehet azonban tenni abból a szempontból, hogy az adórendszer – esetlegesen függetlenül az egyéb ellátásoktól – mennyire szenzitív az adófizető családi állapotára és a gyermekvállalásra. A rövid áttekintés során szükséges érinteni az adott állam családfogalmát, legalábbis adójogi szempontból.

3.1. Európai minták a családi adózásra vonatkozóan

3.1.1. Ausztria

A költségeket figyelembe vevő rendszer nyugati szomszédunknál, Ausztriában egy igen fejlett formában jött létre. A klasszikus értelemben vett családi adózást átalányadó formában a 70-es évek óta nem alkalmazzák, az adó alanya minden esetben a jövedelmet realizáló magánszemély. Ettől függetlenül a családok teherviselésére szenzitív rendszere alakult ki az adójóváírásoknak és a költségek levonhatóságának.

Külön adójóváírásra (*Alleinverdienerabsetzbetrag*) jogosult az egykeresős családmodellben a családfenntartó, ha a házaspár éves jövedelme nem haladja meg a 6000 Euro-t. Szintén adójóváírás jár a gyermekét egyedül nevelő szülőnek (*Alleinerzieherabsetzbetrag*), valamint adójóváírás jár a gyermekek után is (*Kinderabsetzbeträge*).

Ezek az adójóváírások nem elegendő fizetési kötelezettség esetén transzferré alakulnak (*negatív adó*), azaz nemhogy adót nem kell fizetni, hanem a jogosult igénylői pozícióba kerül a költségvetéssel szemben. Ennek tükrében azt lehet mondani, hogy ez a példa ötvözi az adórendszeren keresztüli, illetve a szociálpolitikai transzferek jellemzőit.

Ezen túlmenően a gyermekek gondozása, iskoláztatása, orvosi költségeinek viselése céljából lehetőség van a felmerült költségeket meghatározott összeghatárig a jövedelemből levonni, a házastársasak vagy akár a volt házastársak között a közös gyermekek terheinek viselése céljából megosztani.

Fontos is a költségek pontos elszámolása, mert az osztrák jövedelemadó-rendszer 3 adósávja – a 0 %-os kulcstól eltekintve 11.000 Euro alatt- viszonylag magas kulcsokat tartalmaz (36.5%, 43,2143 %, 60.000 Euro felett 50 %).

3.1.2. Németország

Egy sajátos formát tükröz a Németországban a házastársak részére bevezetett ún. felezéses adózás. Fontos kiemelni, hogy ebben az esetben nem az egész család bevételeit és terheit teszik mérlegre, hanem kizárólag a férj és a feleség jövedelmét. Fontos azt is kiemelni, hogy ez a lehetőség választható, azaz nem kötelező adózási forma. A házastársak jövedelemadójának megállapításához első lépcsőben össze kell adni a bruttó jövedelmüket, második lépésben azt megfeleezni és a sávosan progresszív adótábla alapján a megfelezett rész után kikalkulálni az arra eső jövedelemadót. Harmadik lépésben az így kiszámított adót kétszerezni kell, ez lesz a házastársak együttes adója, amit természetesen egy bevallásban tüntetnek fel. Nyilvánvalóan a sávos adórendszer tükrében ez elsősorban a nagymértékben eltérő jövedelmű párokat ösztönzi a felezéses adótechnika használatára, közel azonos jövedelműek esetén az adóelőny minimális.

Érdeemes kiemelni, hogy ez a módszer az azonos neműek között bejegyzetten létrejött élettársi kapcsolat esetén is alkalmazható⁶, jöllehet a végleges döntés ez ügyben még az Alkotmánybíróság előtt van.

Németországban egyébként az adótábla mellett 6 adókatégoriát alakítottak ki⁷ a családi állapotnak megfelelően, így egyediesítve az adóterheket és figyelembe véve az életvitel és a család költségeit.

3.1.3. Luxemburg

A családi adózást teljes mértékben megvalósító példa Luxemburg. Luxemburgban a jövedelemadózási alapja a család, vagyis a férj és a feleség jövedelme összegzésre kerül, majd az így kiszámított jövedelmet osztják fel a családtagok között, ide a 18. életévüket be nem töltött gyermekeket is beleértve. Ennek megfelelően az így, a családtagokra kikalkulált jövedelem kerül be a sávosan progresszív adótáblába, így az egy főre jutó jövedelemadó értelemszerűen kisebb, mintha a keresőket külön adóalanyként adóztatná az állam. Különösen igaz ez annak figyelembe vételével, hogy Luxemburgban 17 adósáv létezik⁸, ezért az adóteher-csökkenés érezhetően érvényesül.

Meghatározott feltételek mellett a bejegyzett – akár azonos nemű – élettársakra is kiterjed ez a típusú adózás, nekik külön bejelentés szükséges. A család fogalma tehát lényegesen széles kört lefed, igen flexibilis az élettársi közösség irányában.

A tipikusnak mondható házastársi szerkezeten túlmenően a luxemburgi adórendszer egyéb szempontokat is figyelembe vesz a jövedelemadózásnál. Az adóalanyokat három külön

⁶ „Zwei Personen gleichen Geschlechts, die gegenüber dem Standesbeamten persönlich und auch bei gleichzeitiger Anwesenheit erklären, miteinander eine Partnerschaft auf Lebenszeit führen zu wollen (Lebenspartnerinnen oder Lebenspartner) begründen eine Lebenspartnerschaft. (...)“ (§ 1 Abs. 1 Gesetz über die eingetragene Lebenspartnerschaft, kurz Lebenspartnerschaftsgesetz – LpartG)

⁷ Kategóriák:

- 1. kategória: egyedülálló, illetve elvált
- 2. kategória: egyedülálló, illetve elvált legalább egy gyermekkel, aki a háztartásában lakik és aki után a munkavállaló gyermek után járó juttatásban részesül
- 3. kategória: házas munkavállalók, illetve özvegyek (utóbbiak csak 1 évig a házastárs halála után)
- 4. kategória: házas munkavállalók, akik mindketten rendelkeznek jövedelemmel
- 5. kategória: házas munkavállalók, akik közül az egyik házastárs dolgozik, a másik pedig a 3. kategóriába tartozik
- 6. kategória: több munkahelyen dolgozó munkavállalók, akik második illetve harmadik adókártyájukat használják

⁸ <http://world.tax-rates.org/luxembourg/income-tax>

osztályba sorolja⁹: gyermektelenek, gyermekesek, 64 év feletti, majd egyéb szempontok alapján (házas, elvált, különélő, özvegy, egyedülálló) korrigálja a besorolást. Ennek a csoportosításnak eredményeként a sávós adótábla módosított szorzóival kerül kiszámításra a jövedelmük adója.

Kimondható, hogy a luxemburgi jövedelemadózás igen érzékeny az adóalanyok családi és szociális helyzetére anélkül is, hogy külön transzferekkel tompítaná annak hibáit (természetesen szociális juttatások léteznek).

3.1.4. Franciaország

Franciaországban egy, a családi állapotra igen érzékeny – ezért a számítás módjában összetettebb - jövedelemadózás van érvényben. Az adó alapvetően progresszív, hat kulcsot tartalmaz (van adómentes jövedelemhatár, a legfelső kulcs 2012-ben 45 %), illetve a legmagasabb jövedelmeket egy szintén progresszív extraadó sújtja (*contribution exceptionnelle sur les hauts revenus*). A francia jövedelemadózás alapegysége a család, vagy inkább a háztartás. Ahhoz, hogy az egy háztartásban élőket ne terhelje a progresszív adótábla rájuk eső jövedelemkulcsa, az egy családban élőkre vonatkozóan a családi állapotnak megfelelő osztószámokat határoz meg a törvény (*Code général des impôts*). Vagyis itt nem a klasszikus elvnek megfelelő jövedelemelosztás történik az összes befolyó jövedelem és a családtagok száma szerint, hanem az egy főre jutó adóalapot korrigált osztószámmal számítják ki. Házaspárok esetében az osztószám kettő, azonban az első két gyermek után a hányados csak 0,5-tel nő, a harmadik gyermek után pedig eggyel. Az élettársakra egyébiránt ugyanez a szabály alkalmazandó, vagyis az adózás családfogalma nem a házasságon alapszik. Az adórendszer hasonló logikán veszi figyelembe az egyedülállóként gyermeket eltartókat, úgy, hogy a családokra alkalmazandó hányados nem eggyel, hanem csak 0,5-del csökken, vagyis a rendszer figyelembe veszi az egyedülként eltartókra eső arányaiban magasabb költségeket. Az özvegyek esetében viszont ugyanazt a hányadost kell alkalmazni, mintha párkapcsolatban élne.

3.2. Angolszász példák¹⁰

3.2.1. Egyesült Királyság

Az Egyesült Királyságban egy sajátos adókedvezményi forma (*Child Tax Credit*) egyesíti a korábbi szociálpolitikai ellátások jórészét és a korábban alkalmazott adójóváírást¹¹.

Az adókedvezmény függvénye a család jövedelmi helyzetének, így a család bruttó jövedelemhez viszonyítják, hogy a megítélendő adókedvezmény összegét a család megkaphatja-e. Jövedelemnek számít vagy a megelőző adóév éves családi jövedelme, vagy a folyó adóév várható éves családi jövedelme. A párok – nem házastársak - közös jövedelmét az egyéni jövedelmük összeadásával kapjuk.

A fizetendő adókedvezmény összegét a megelőző adóév bruttó éves jövedelméből kiindulva számítják, és a juttatás a következő 12 hónap végéig jár. Évente, az adóév végeztével az igénylőnek visszajelzést kell tennie az államkincstárnak a tényleges jövedelemről és az

⁹ <http://www.eures.ee/public/Taxation-of-Individuals-2012.pdf>

¹⁰ Peter WHITEFORD–Michael MENDELSON– Jane MILLAR Adókedvezmények és a jövedelemváltozásokra adható válaszok – Esély 2004/4

¹¹ <http://www.hmrc.gov.uk/taxcredits/start/who-qualifies/children/children-taxcredits.htm>

életkörülményben bekövetkezett esetleges változásokról. Ez lesz a kifizetett és a ténylegesen járó kedvezmények egyeztetésének alapja, amennyiben év közben bejelentetlen jövedelemváltozás történt, és ez lesz egyben a következő évre vonatkozó adókedvezmények alapja is.

A részletszabályokban rejlő különbségek mellett fontos kihangsúlyozni, hogy az adókedvezmény összege a családszerkezettől és a jövedelmi szinttől függően változó lehet, de adóköteles jövedelem minden esetben szükséges a kedvezmény igénybe vételéhez. Ez a módszer tehát munkára ösztönöz amellet, hogy a szociálpolitikai funkcióit ellátja.

Az Egyesült Királyságbeli rendszernek mindenképpen az előnye, hogy egyediesített, azaz a családok jövedelmi helyzetére szabott adókedvezményt biztosít, és a családok jövedelmének meghatározásakor összevonják a házastársak/élettársak jövedelmét. Ettől függetlenül jogi értelemben az adóztatás jogi alapegysége nem a család, a családok nem nyújtanak be külön adóbevallást, az adókedvezményt csak valamely magánszemély veheti igénybe.

3.2.2. Ausztrália

Az ausztrál adókedvezményi rendszer lényegében 2000 óta áll fenn, amikor a kormány a családtámogatás rendszerét jelentős mértékben átalakította, részben nagyobb támogatást biztosítva az arra jogosultaknak, részben pedig egyszerűsítve a korábban számos támogatási formából álló juttatási rendszert. Ami az adókedvezményi struktúrát illeti, három kategória létezik. Az „A” típusú családi adójóváírás (*Family Tax Benefit Part A*) a gyermeknevelés általános költségeihez járul hozzá; a „B” típusú családi adójóváírás (*Family Tax Benefit Part B*) az egykeresős és egyszülős családokat célozza; a gyermekgondozási támogatás (*Child Care Benefit*) pedig a gyermekgondozás költségeit egészíti ki.

Az „A” típusú családi adójóváírás a legtöbb gyermekes családnak járó ellátás. A „B” típusú családi adójóváírás további támogatást nyújt az egykeresős családok részére, beleértve az egyedülálló szülőket, az 5 éven aluli gyermeket nevelő családok részére magasabb összegekkel.

A családok választhatnak, hogy a támogatást mintegy 'előlegként' közvetlenül a bank- vagy hitelszámlájukra kérik, vagy az adórendszeren keresztül veszik igénybe átalányként vagy a munkáltató által levonva az adókötelezettségből.

A jövedelmet a következő adóévben nem a megelőző adóév alapján számítja ki a rendszer, hanem az adókötelezetteknek kell egy becslést adniuk a jövő adóév várható jövedelméről, másrészt kontrollpontként minden családdal elszámol az adóhatóság az adóév végén abból a szempontból, hogy volt-e változás a korábban megbecsült jövedelemhez képest. Abban az esetben, ha a családi jövedelem ténylegesen magasabb volt, mint a becslésben szereplő, akkor a család visszafizető pozícióba kerül a költségvetéssel szemben.

3.2.3. Kanada

Kanadában az angolszász rendszerekhez hasonló struktúra működik némi technikai eltéréssel. A családok terheit adókedvezménnyel támogatják, a címzett azonban nem a család maga, azaz a családok adóalanyiségéről nem beszélhetünk ebben az esetben sem, a juttatást az elsődleges gondozó kapja, vagyis az anya, kivéve, ha más személyt jelölnek meg.

A rendszer specifikuma, hogy az adóév eltér az adókedvezmény kifizetésének időszakától, aminek azért lesz majd jelentősége, mert Kanadában igen nagy időbeli eltolódás tapasztalható a jogosultsági igény felmerülésének időpontja és a juttatás időpontja között, amelyet például az ausztrál rendszerhez hasonlóan nem egyeztetnek később sem, ha a jövedelemben változás áll be. (Korrekcióra különleges esetekben van lehetőség, például házasságkötés, élettársi kapcsolat létesítése, válás, különköltözés, azonnal figyelembe veendő tényező a szülés és örökbefogadás.)

A júliustól júniusi időszakra fizetett adókedvezményt a megelőző adóévre benyújtott adóbevallások segítségével megállapított évi, nettó *családi jövedelem* alapján számítják ki.

A gyermekek utáni adókedvezmény visszafizetésére nincs kötelezettség (rendkívüli körülményeket kivéve pl.: család, nem bejelentett haláleset, vagy családösszetétel változása), mivel a juttatásokat szigorúan az előző évben bejelentett jövedelem után fizetik.

Az angolszász rendszerek közül láthattuk, hogy mind az Egyesült Királyságban, mind az ausztrál adórendszer sok család esetében túlkompenzációt eredményez, mert ténylegesen alacsonyabb jövedelem-kilátásokkal rendelkeztek az igény felmerüléskor, mint az adóév teljességében. A túlkompenzációt a családoknak az elszámolás eredményeképpen vissza kell téríteniük, ami jelentős adminisztratív terhet jelent a közigazgatásnak és az igénylőknek is.

Más szempontból értékelve a rendszerek előnyeit és hátrányait megállapítható, hogy az ausztrál rendszer sokkal inkább beavatkozó a családok szemszögéből, noha ez szintén adminisztratív terhet jelent az év közbeni módosítások miatt.

3.2.4. Egyesült Államok

Az Egyesült Államok jövedelemadója progresszív adótáblán alapul, amely 7 adósávot tartalmaz, a legmagasabb adókulcs 400.000 dollár felett (egyedülálló esetben) 39,6 %.

Az adósávok az adókulcs változatlanlansága mellett aszerint változnak, hogy valaki egyedülálló, házas és közös bevallást nyújtanak be, avagy külön bevallást, illetve családfőként egyedüli kereső-e a családban. Ez a rendszer érzékeny a családi állapotra, azonban a gyermeknevelés szempontja ebbe még nincs beépítve.

Az adókedvezmény igénybevételének feltétele a család teljes jövedelmének összege, a teljes kedvezmény igénybevétele 110.000 \$ éves jövedelem alatt lehetséges. A családok kisebb

részénél az adókedvezmény összege (1000 \$) meghaladja az adókötelezettségüket, ebben az esetben az adókötelezettségen túlnyúló adókedvezmény kiutalása igényelhető.

Ugyan nem a szorosan vett jövedelemadóztatást érintő sajátossága az Egyesült Államok adórendszerének az a kedvezmény, amelyet a családi vállalkozások¹² részére biztosít. Ennek értelmében a kizárólag családi tulajdonban lévő vállalkozások esetében például elengedi a járulékfizetést abban az esetben, ha a család a 18 év alatti leszármazókat alkalmazza jogszerűen a vállalkozásban.

4. A magyar személyi jövedelemadó rendszer a családok tükrében

A fentebb röviden vázolt nemzetközi példák rámutatnak arra, hogy noha sok ország alkotmánya nem tartalmaz definíciót a családra, illetve általánosságban az adózás mikéntjére vonatkozóan, az adótörvények számos olyan lehetőséget tartalmaznak a családok költségeinek figyelembe vételére, amelyet a mi Alaptörvényünk ugyan alapelveként rögzít, de tényleges megvalósulása még várat magára.

Induljunk ki az Alaptörvény szövegéből, miszerint a családok közterheit „a gyermeknevelés kiadásainak figyelembevételével kell megállapítani”. Ahhoz, hogy ezt tisztázzuk, értelemszerűen definiálni kell, hogy melyek lehetnek a figyelembe vehető költségek, mint ahogy például az osztrák adórendszer működik. A személyi jövedelemadó rendszere a családok esetében kvázi csoportos adóalanyiságról nem rendelkezik, ettől függetlenül az Alaptörvény rendelkezése még alkalmazható lenne, ha valamely eltartó jövedelméből adóalap-csökkentő tényezőként valamely meghatározott költségnevet figyelembe lehetne venni.

Szem előtt tartva Alaptörvényünk fent hivatkozott szabályát nézzük meg, hogyan rendelkezik a hatályos adótörvény az adóalap meghatározásánál figyelembe vehető költségekről. Az Szja tv. 4. § (3) bekezdése az alábbiakat mondja ki: „Nem minősül elismert költségnek – ha törvény másként nem rendelkezik – a magánszemély személyes vagy családi szükségletét részben vagy egészben kielégítő termék, szolgáltatás megszerzésére fordított kiadás, vagy olyan vagyontárgy megszerzésére, fenntartására, üzemeltetésére, felújítására, karbantartására fordított kiadás, amely nem a jövedelemszerző tevékenységgel kapcsolatos, vagy – ha a törvény kivételt nem említ – akár részben is, a magánszemély személyes vagy családi szükségletének kielégítését célozza.”

Talán részletesebb indokolás nélkül is látható, hogy a jelenleg hatályos törvény nem tölti ki tartalommal az Alaptörvény kívánalmát, hiszen a családi kedvezmény nem felmerült költséget vesz alapul, hanem a bruttó bevétel alapján anyagi jogon igénybe vehető kedvezményt jelent.

Az Szja tv. egyébként a családra vonatkozóan nem tartalmaz definíciót, a családi kedvezmény¹³ igénybevételét az eltartotti státuszhoz fűzi, amely eseteket részletesen is

¹² <http://www.irs.gov/Businesses/Small-Businesses-&-Self-Employed/Family-Help>

¹³ Szja. 29/A. § (1) A családi kedvezményt érvényesítő magánszemély az összevont adóalapját [29. §] a családi kedvezménnyel csökkenti.

(2) A családi kedvezmény – az eltartottak lélekszámától függően – kedvezményezett eltartottanként és jogosultsági hónaponként

a) egy és kettő eltartott esetén 62 500 forint,

b) három és minden további eltartott esetén 206 250 forint.

felsorol. Kijelenthető, hogy az alaptörvényi szinten meghatározott 'nemzetfenntartó' családfogalom inkább az ideológia mint a praktikum szintjén létezik a hatályos adónormában.

Az adókedvezmény igénybevételére vonatkozóan a rendszer flexibilis, a két eltartó meg is oszthatja a kedvezményt, így ha az egyik eltartó (szülő) jövedelme alapján nem lehetne teljes mértékben igénybe venni az adókedvezmény előnyeit, akkor a fennmaradó összeg a másik eltartó adóalapjából érvényesíthető.

A családi kedvezmény korábbi években is létező rendszerére vonatkozóan Darvas Ágnes és Mózer Péter¹⁴ a kedvezmény leglényegesebb előnyeiként a munkára (jövedelemszerzésre) ösztönzést, a nagy szegénységi kockázattal rendelkező sokgyerekes háztartások kiemelt támogatását értékelte.

Kiemelik ugyanakkor, hogy a kedvezményt csak az adóköteles jövedelemmel rendelkezők tudják igénybe venni, ami által az egyébként preferálandó sokgyermekes családok jó részét nem éri el a rendszer, valamint azt a tényt, hogy negatív újraelosztást eredményez.

Fontos megemlíteni, hogy a jövőben a családi kedvezményt nem csak a házastársi kapcsolatban élők ehetnek igénybe, hanem az élettársak is az eltartottak után¹⁵. A családpolitikai célok zárójelbe vételén kívül álláspontom szerint ez egy igen bonyolult adminisztratív kérdés lesz a jövőben, hiszen vitás lehet majd, hogy például elvált szülők esetében a gyermeknevelés költségeihez hozzájáruló, de nem együtt élő szülő vagy a nem vérszerinti, de életközösségben élő nevelőszülő veheti igénybe.

A 2014-ben hatályos szabályozás szerint a családi kedvezmény igénybevétele kiterjed majd a jogosult által fizetendő egészségbiztosítási és nyugdíjbiztosítási járulék összegére is (családi járulékkedvezmény¹⁶). A lényeg tehát az, hogy lényege, hogy a gyermekek után járó adókedvezményt 2014. január 1-ét követő adóévben már nem csak a 16 százalékos személyi jövedelemadóból, hanem az egyéni nyugdíj- (10 százalék) és egészségbiztosítási járulékokból (7 százalék) is le lehet vonni. Természetesen ez csak azokra vonatkozik, akinek a jövedelméből a családi adókedvezmény összegét nem lehet teljes mértékben igénybe venni. Az ő számukra ez összesen 34 %-os lehetőséget jelent, de hangsúlyozom csak akkor, ha a személyi jövedelemadóból nem tudják a teljes összeget levonni és a járulékok hozzászámításával ez megvalósítható. Adójogi szempontból azt lehet mondani, hogy a jogalkotó az arányosság és méltányosság elvét a kiskeresetű családok esetében technikailag más adónemre kiterjesztve érvényesíti, azt azonban látni kell, hogy ez a családok egy célzott

¹⁴ DARVAS Ágnes-MÓZER Péter: Kit támogassunk? - Esély 2004/6.

¹⁵ <http://online-penzugy.blog.hu/2013/11/19/csaladi-adokedvezmeny-2014-a-csaladi-adokedvezmenyt-kiterjesztettek-2014-re>

¹⁶ A társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. törvény 2014. január 1-től hatályos 24/A (2) bekezdése szerint a családi járulékkedvezmény csökkenti a biztosított által fizetendő természetbeni és pénzbeli egészségbiztosítási járulék és nyugdíjjárulék együttes összegét.

(3) A családi járulékkedvezmény összege a biztosítottat megillető, az Szja tv. szerinti családi kedvezmény összegéből

a) a biztosított által vagy

b) az Szja tv. szerinti családi kedvezmény közös igénybevételére jogosult biztosítottak által közösen és/vagy

c) a biztosított és a családi kedvezményt megosztással érvényesítő biztosított házastársa, élettársa által együttesen

ténylegesen érvényesített családi kedvezménnyel csökkentett összeg 16 százaléka, de legfeljebb a (2) bekezdésben meghatározott járulékok együttes összege.

csoportjára vonatkozik kizárólag, hiszen csak a munkából származó jövedelemmel rendelkezők szerepelnek a jogosultak között.

Ha a magyar adórendszert kizárólag a közgazdasági hatások alapján vizsgáljuk és eltekintünk a jelent tanulmány koordinátarendszerét képező követelményektől, akkor érdekes megállapításra lehetünk Tóth G. Csaba és Virováczy Péter tanulmányában¹⁷. Az egyik legfontosabb konklúziója a kutatásnak, hogy az adónem átalakítása során megvalósult 444 milliárd forintos adóbevétel-csökkenés 74 százaléka a két legmagasabb jövedelmi tizedbe tartozó gyermektelen magánszemélyek nettó jövedelmét növelte. Az adójóváírás kivezetését az adózók többségénél pedig sem a családi adókedvezmény bevezetése, sem a szuperbruttó megszüntetése nem tudta kompenzálni, így a magánszemélyek többségének az adókötelezettsége nőtt 2010-hez viszonyítva. Ezen belül a családok adóterhelése összességében javult, bár a tanulmány azt is megjegyzi, hogy a három- vagy többgyermekesek egyharmadának az adókötelezettsége lényegében nem változott.

Összegzésésként elmondható az, hogy a magyar 'újkori' adórendszerből – függetlenül a kormányzati célok pártpolitikai meghatározottságától - hiányoznak a családok terheit és szempontjait teljes körűen figyelembe vevő adópolitikai eszközök. Ez a fentiek figyelembevételével nem azt jelenti, hogy a személyi jövedelemadó rendszere érzéketlen lenne a gyermeknevelés költségeire, azonban annak egyoldalúsága révén nem ad megfelelő választ minden – nem feltétlenül rászoruló – család számára.

¹⁷ TÓTH G. Csaba – VIROVÁ CZY Péter: *Nyertesek és vesztesek A magyar egykulcsos adóreform vizsgálata mikroszimulációs módszerrel* <http://www.asz.hu/penzugyi-szemle-cikkek/2013/nyertesek-es-vesztesek-a-magyar-egykulcsos-adoreform-vizgalata-mikroszimulacios-modszerrel/toth-virovaczy-2013-4.pdf>